

UDK 336:316-053.6(497.5)
Pregledni rad
DOI: 10.46917/st.14.1.5
Primljeno 27. svibnja 2022.

Aktivacija mladih u hrvatskom društvu: kakva je uloga financijskih ograničenja?

dr. sc. VALERIJA BOTRIĆ
Ekonomski institut, Zagreb

SAŽETAK

Prethodna istraživanja ukazuju na smanjenje tradicionalnih oblika aktivacije mladih u hrvatskom društvu. Pri tome se financijska ograničenja koja potencijalno utječu na participaciju mladih često ne analiziraju eksplicitno, već implicitno putem socioekonomskog položaja mladih u društvu. U ovom se radu analizira u kojoj mjeri mlade osobe same navode financijska ograničenja kao prepreku za aktivnije sudjelovanje u društvu. Rezultati se temelje na fokus grupama i anketnom istraživanju provedenima u proljeće 2021. godine. Istražuju se faktori povezani s financijskim ograničenjima, kao što su karakteristike kućanstva i karakteristike sredine u kojoj mlada osoba živi, ali i karakteristike same mlade osobe. Rezultati očekivano pokazuju da financijska ograničenja najviše dolaze do izražaja kod aktivnosti koje zahtijevaju značajnija sredstva, kao što su turističke, sportske i glazbene aktivnosti. Rezultati istraživanja mogu doprinijeti boljem razumijevanju razloga zbog kojih dolazi do smanjenja aktivnosti mladih u društvu.

Ključne riječi: mladi, aktivacija, Hrvatska, financijska ograničenja

1. Uvodna razmatranja

Važnost uključivanja mladih u razne sfere društvenog i političkog života naglašava se u brojnoj literaturi, posebno nakon usvajanja Konvencije o pravima djeteta (UNCRC, 1990). No, postoji razlika između sudjelovanja u društvenim aktivnostima u odnosu na političko uključivanje. Uključivanje u društvene aktivnosti odnosi se na aktivnosti koje su povezane sa zajedničkim interesima neke skupine (definirane zemljopisno ili prema nekom drugom kriteriju), dok je političko uključivanje povezano s političkim institucijama i procesima donošenja odluka (Brady i sur., 2020; Barrett i Pachi, 2019). Farthing (2010) pritom naglašava da se stavovi mladih o tome što smatraju uključivanjem u društvene ili političke procese često razlikuju od uobičajenih definicija korištenih u literaturi. Drugim riječima, analize se često provode na temelju teoretskih definicija pojmova, dok same mlade osobe iste pojmove promatraju u drugačijem kontekstu.

Brojna istraživanja naglašavaju pad zainteresiranosti građana za sudjelovanjem u političkim aktivnostima, što se u literaturi dovodi u vezu sa značajnim promjenama demokratskih sustava (Ekman i Amnå, 2012), pri čemu je izraženiji pad aktivnosti upravo kod mladih osoba (Quintelier, 2007; Marien i sur., 2010; Sloam, 2013). Istraživači naglašavaju da takvi nalazi ne znače nužno da građani u potpunosti apstiniraju, već upućuju na pojavu novih oblika njihovog sudjelovanja u političkim i društvenim aktivnostima (Quintelier, 2007), posebno u slučaju mladih (Jugert i sur., 2013). Primjenom sveobuhvatnog istraživanja provedenog u nekoliko europskih zemalja Cammaerts i sur. (2014) ne nailaze na nezainteresiranost mladih, već naglašavaju neadekvatnost trenutnih političkih procesa i političkog diskursa u kojem potrebe mladih nisu u dovoljnoj mjeri artikulirane. Slično tvrde i Bessant i sur. (2016), koji smatraju da mladi nisu apolitični ili nezainteresirani za sudjelovanje u društvu, već da je nužno osmisliti odgovarajuće načine njihovog uključivanja. Literatura tako govori da brojne aktivnosti koje tradicionalno nisu smatrane političkim, kroz njihovu modifikaciju i konkretno djelovanje građana usmjereno k ostvarenju specifičnog cilja, poprimaju politički karakter (van Deth, 2014). Neke od tih aktivnosti u kojima se primjećuje intenzivnija aktivnost mladih građana su akcije i kampanje lokalne zajednice, politički konzumerizam, akcije usmjerene na rješavanje konkretnog društvenog problema, protestne akcije ili skupine za potporu vršnjacima (Quintelier, 2007; Mannarini i sur., 2010). Pritom razvoj digitalnih kanala komunikacije dodatno pospješuje uključivanje mladih u projektno orijentirane akcije (Loader i sur., 2014).

Postojeća literatura pokazuje da po ovom pitanju trendovi u hrvatskom društvu ne odstupaju značajnije od onih identificiranih u drugim demokratskim društvima. Temeljni doprinos ovog rada sastoji se u tome što se po prvi put pažnja posvećuje ispitivanju financijskih ograničenja kao jednoj od prepreka aktivnijem sudjelovanju mladih u društvenim aktivnostima u Hrvatskoj. S obzirom na različite načine uključivanja mladih u društvo, cilj je ispitati na koje segmente financijska ograničenja najviše utječu. Stoga se u sljedećem poglavlju nalazi kraći pregled relevantne literature, da bi se u trećem poglavlju analiziralo u koje se aktivnosti mlade osobe u Hrvatskoj najviše uključuju. U četvrtom poglavlju posebna se pažnja posvećuje analizi financijskih ograničenja uključivanju u društvene aktivnosti. Posljednje poglavlje sadrži zaključke.

2. Pregled literature

Weiss (2020) pojašnjava kako je za razumijevanje na prvi pogled suprotnih empirijskih nalaza o sudjelovanju mladih u političkom i društvenom životu u Europi, nužno jasno definirati koncepte koji se uobičajeno koriste u literaturi. Naime, s jedne strane empirijski nalazi upućuju na smanjeni odaziv mladih na izborima, dok istovremeno upućuju na rastući broj novih oblika njihovog sudjelovanja u društvenom životu. Pritom literatura često zanemaruje mišljenja samih mladih osoba o tome što oni podrazumijevaju pod participacijom. Van Deth (2014) nudi smjernice za identificiranje političke participacije, navodeći da bi istraživači kod analiziranih aktivnosti trebali tražiti minimalno karakteristike kao što su dobrovoljno amatersko (neprofesionalno) sudjelovanje u određenoj aktivnosti usmjereno prema državi, vladi ili politici.

Barrett i Pachi (2019) pojašnjavaju kako je potrebno razlikovati angažman (engl. *engagement*) od sudjelovanja (engl. *participation*), pri čemu drugi pojam označava veći stupanj aktivacije¹. Političko se sudjelovanje nadalje dijeli na konvencionalno (glasovanje, sudjelovanje u kampanjama, doniranje političkim strankama i slično) i nekonvencionalno (demonstracije, prosvjedi, peticije, pisanje blogova i slično). Sudjelovanje u društvenom životu obuhvaća pomaganje ljudima u zajednici, rješavanje zajedničkih problema, rad za zajednicu ili općenito sudjelovanje u životu zajednice.

Uvodno spomenute promjene u modalitetima uključivanja građana u društvene aktivnosti ponajprije su zabilježene u razvijenim gospodarstvima, ali ih literatura prepoznaje i u posttranzicijskim društvima. Chrysochoou i Barrett (2017) smatraju da, zbog brojnih specifičnosti konkretnih političkih i društvenih procesa u pojedinim zemljama, nije moguće formulirati jedinstven model koji bi univerzalno objašnjavao sudjelovanje mladih u društvenom i političkom životu. No, pojašnjavaju kako se općenito faktori identificiraju na razini pojedinca (npr., ideološke sklonosti), mezorazini (društveno okruženje) i makrorazini (političko-kulturne, ekonomske, institucionalne, tehnološke i druge okolnosti). Soler-i-Martín i Ferrer-Fons (2015) pokazuju da su u državama istočne Europe općenito niske razine sudjelovanja u društvenim aktivnostima, a gospodarski kontekst doprinosi stvaranju negativne spirale smanjene društvene aktivnosti. Naime, istraživanja su pokazala da se relativna politička apatičnost mladih dodatno povećava tijekom razdoblja gospodarskih kriza. Razlog tome je što su mlađe osobe u pravilu više usmjerena na brže ostvarivanje ciljeva (Harris i sur., 2010) te tijekom kriza dodatno gube interes za sudjelovanjem u političkom procesu. S nedostatkom financijskih sredstava u državnim proračunima (koji se uobičajeno pune pro-ciklički) politički se zahtjevi (mladih) općenito teže mogu pretočiti u konkretne akcije (Sloam, 2012). Smanjena aktivnost mladih dovodi do toga da njihovi stavovi u sve manjoj mjeri dolaze u fokus interesa glavnih političkih opcija (Henn i sur., 2018; Shephard i Patrikios, 2013), čime se problem samo produbljuje i nastavlja i u razdoblju gospodarskog oporavka. Naime, istraživanja su pokazala da osobe koje ne steknu iskustvo izlaska na izbore u mladosti, s takvom praksom nastavljaju i u zrelijoj dobi (Gerber i sur., 2003).

Dakle, gospodarski kontekst može negativno utjecati na aktivaciju mladih u društvu. Financijska kriza 2008. - 2009. godine posebno se negativno odrazila na položaj mladih osoba na europskim tržištima rada (Chung i sur., 2012; O'Higgins, 2012; Bruno i sur., 2014; Tomić, 2018), posebno onih koje po prvi put ulaze u svijet rada (Brada i sur., 2014). Visoke stope nezaposlenosti mladih naročito su zabilježene u europskim mediteranskim zemljama kojima pripada i Hrvatska, a mjere štednje su se ponajviše negativno odrazile na mlade (Bessant i Watts, 2014).

1 Drugi autori razmatraju alternativne podjele. Tako Pfanzelt i Spies (2019) prilikom analiziranja razlika u političkoj participaciji između muških i ženskih adolescenata u Njemačkoj razlikuju institucionalnu, neinstitucionalnu i ekspresivnu participaciju. Međutim, Weiss (2020) pojašnjava da neki autori nisu skloni uključiti ekspresivne oblike u pojam političke participacije.

Barrett i Pachi (2019) pojašnjavaju da se faktori koji utječu na društveni i politički angažman mladih osoba mogu podijeliti u skupinu psiholoških, sociodemografskih i makrokontekstualnih faktora. Među sociodemografskim faktorima prepoznaju ulogu obitelji (npr., sklonost članova obitelji političkom angažmanu), društveno okruženje (npr., sklonost bliskih prijatelja političkom angažmanu ili stupanj urbaniziranosti i relativnog bogatstva područja u kojem mladi žive), obrazovanje, društvena i religijska udruženja, medije, popularnu glazbu, socioekonomski status, spol, manjinski ili migrantski status. S ekonomskog stajališta, istom se pitanju pristupa u okviru teoretskih modela koji promatraju donošenje odluke pojedinca o načinu korištenja (slobodnog) vremena. Naime, koncept oportunitetnog troška korištenja slobodnog vremena govori o tome da sudjelovanjem u aktivnostima pojedinac potencijalno gubi zaradu koju bi ostvario kada bi u istom vremenu obavljao neki plaćeni posao. Racionalni pojedinac procjenjuje oportunitetni trošak svake aktivnosti kojom se bavi, te stavljajući u omjer procijenjene koristi i troškove, donosi odluku o načinu korištenja vremena. Procijenjeni oportunitetni trošak je manji ako aktivnosti doprinose (budućim) zaradama pojedinca, odnosno ako ih pojedinac smatra investicijom (Becker, 1965). DeSerpa (1971) nadalje pojašnjava da odluka svakog pojedinca ovisi o raspoloživim financijskim sredstvima i raspoloživom vremenu te da odluka o potrošnji bilo kojeg dobra (što u ekonomskom smislu uključuje i sudjelovanje u nekoj aktivnosti) zahtijeva minimum utroška vremena na tu aktivnosti. Ovakav model dalje razvijaju Brady i sur. (1995) koji objašnjavaju političku participaciju građana s tri čimbenika – vrijeme, novac i društvene vještine (komunikacijski i organizacijski kapaciteti koji su nužni za političku aktivaciju). Solt (2008) pojašnjava da postoji izravna empirijska veza između financijskih mogućnosti pojedinca i političke aktivnosti, što se posebno zamjećuje u istraživanjima temeljenim na primjerima iz SAD-a. Naime, relativno bogatija kućanstva su sklonija sudjelovanju u političkim kampanjama, a zauzvrat su političari relativno više osjetljivi na političke preferencije bogatijih građana.

Gospodarska pitanja, posebno u nepovoljnim ekonomskim okolnostima, često imaju prvenstvo u odnosu na druge probleme s kojima se susreću mlade osobe (Sloam i Henn, 2019). To je posebno izraženo u zemljama s relativno nižim gospodarskim standardom, odnosno visokim stopama nezaposlenosti (mladih). Lavrić i sur. (2019) pokazuju kako su za mlade na području jugoistočne Europe ekonomska pitanja izuzetno važna, čak i važnija nego pitanja individualne slobode ili demokracije. Također pokazuju da je vjerojatnost glasovanja statistički signifikantno i pozitivno povezana s obrazovanjem pojedinca, ali i s materijalnim statusom kućanstva u kojem žive. Slični nalazi su utvrđeni i za alternativne političke angažmane, odnosno (spremnost) sudjelovanja u peticijama ili protestima.

Iako su longitudinalna istraživanja u Hrvatskoj rijetka, pad zainteresiranosti mladih za sudjelovanje u političkim procesima može se iščitati iz literature koja prati ovaj fenomen tijekom niza godina. Eurobarometar istraživanje pokazuje da je svega 6 % mladih u dobi od 15 do 30 godina sudjelovalo tijekom posljednjih 12 mjeseci u radu političkih organizacija ili stranaka (European Commission, 2022). Gvozdanović i sur. (2019) na temelju istraživanja provedenog 2018. godine utvrđuju da 62 % mladih u dobi od 14 do 29 ima malo ili nimalo interesa za opća politička pitanja. Isto istraživanje pokazuje da 16 % mladih ima interes za nacionalnu, odnosno 15 % za lokalnu politiku, a pritom autori naglašavaju da je 2012. u sličnom istraživanju 35 % ispitanika iskazivalo interes za hrvatsku politiku. Iako se metodologije različitih istraživanja donekle razlikuju, ipak je usporedbom sličnog istraživanja u dvije vremenske točke moguće utvrditi zamjetan pad zainteresiranosti mladih za politička pitanja u Hrvatskoj. Naravno, postavlja se pitanje zašto je tome tako, a prethodna istraživanja nude neke odgovore. U kvalitativnom istraživanju studenata Sveučilišta u Zagrebu provedenom 2008. godine, oko trećine studenata istaknulo je nedostatak povjerenja u mogućnost promjena u društvu, nezainteresiranost i političku neosviještenost mladih te opće nepovjerenje u politiku; četvrtina je

navela neuvažavanje interesa i mišljenja mladih; petina zaokupljenost mladih drugim sadržajima (Ilišin, 2008). Relativno malo spoznaja ima o drugim skupinama mladih i njihovim razlozima za nezainteresiranost za politička pitanja, a postojeća istraživanja nisu uključivala izravna pitanja o financijskim ograničenjima.

Brojna istraživanja naglašavaju da mladi nisu homogena skupina (Vromen, 2003). Istraživanja tako pokazuju da su zaposleni mladi skloniji društvenom i političkom angažmanu (Hart i Atkins, 2002), dok su oni u relativno nepovoljnijem financijskom položaju neskloni sudjelovanju u takvim aktivnostima. U slučaju Hrvatske, noviji podaci pokazuju da stupanj obrazovanja značajno utječe na heterogenost mladih (Gvozdanović i sur., 2019). Stupanj obrazovanja, između ostalog, utječe i na mogućnost pronalaženja posla, te su brojne europske zemlje u razdoblju nakon globalne financijske krize 2008. godine prepoznale poticanje programa cjeloživotnog učenja kao jedne od relevantnijih mjera za smanjivanje nezaposlenosti mladih (Valiente i sur., 2020). I u slučaju Hrvatske, Koller-Trbović i sur. (2009) naglašavaju vezu između nezaposlenosti mladih i mogućnosti osamostaljivanja, statusa u društvu, kao i načina provođenja slobodnog vremena. Međutim, postojeća literatura nedovoljno istražuje u kojoj mjeri same mlade osobe percipiraju nedostatak financijskih sredstava kao prepreku za aktivnije uključivanje. Čak ni posljednje sveobuhvatno istraživanje stavova mladih u Europskoj uniji (European Commission, 2022) ne razmatra financijska ograničenja kao jednu od relevantnih prepreka većoj aktivaciji mladih. Tom pitanju posvećena je empirijska analiza u nastavku.

3. Oblici aktivacije mladih u Hrvatskoj

Pri provedbi empirijskog istraživanja mladih nužno je odrediti specifičnu dobnu skupinu koja je predmet analize. Naime, najraširenija definicija mladih, ona koju primjenjuje UN i obuhvaća osobe stare između 15 i 24 godina (Barrett i Pachi, 2019), za potrebe ovog istraživanja nije ocijenjena primjerenom. U kontekstu europskih politika, Hrvatska primjenjuje proširenu definiciju mladih osoba, koja obuhvaća dobnu skupinu od 15 do 29 godina starosti². Takav okvir prikladan je i za ovo specifično istraživanje. Naime, Ilišin i Spajić Vrkaš (2017) pokazuju da, kao i u drugim europskim zemljama, i u Hrvatskoj dolazi do fenomena produžene mladosti, koji je povezan s odgođenim preuzimanjem trajnih društvenih uloga, pa tako i participativne uloge građana.

Nalazi prikazani u radu temelje se na empirijskom istraživanju koje je provedeno putem fokus grupa i putem anketnog istraživanja³. S mladima iz cijele Hrvatske u dobi od 15 do 30 godina provedene su 72 fokus grupe u razdoblju 8. 2. - 8. 4. 2021. U prosjeku su bile četiri osobe u jednoj fokus grupi, ali je raspon bio od dvije do devet osoba (Balabanić, 2021). Anketno istraživanje provedeno je u travnju 2021. godine na nacionalno reprezentativnom uzorku 1001 osobe u dobi od 16 do 29 godina starosti (Hendal, 2021). Prikazani se rezultati uglavnom temelje na anketnom istraživanju, s obzirom na to da su u fokus grupama mladi relativno rijetko raspravljali o financijama.

2 Za detalje vidi primjerice, Bedeniković (2017).

3 Oba istraživanja provedena su u okviru projekta Mreža za aktivaciju mladih (UP.04.2.1.06.0048), financiranog putem ESF-a. Tijekom fokus grupa definirani su potencijalni odgovori na neka anketna pitanja. Stoga su u anketnom istraživanju uglavnom bila formulirana pitanja zatvorenog tipa. Na temelju pripremljenog upitnika, anketno istraživanje je na terenu provela agencija Hendal, a rezultati prikazani u ovom radu dobiveni su obradom individualnih odgovora ispitanika.

Tablica 1. Osnovne karakteristike uzorka anketnog istraživanja

Obilježje ispitanika		% ispitanika
Spol	Ženski spol	48,8
Dob	16-19	31,0
	20-24	33,0
	25-29	36,0
Regija	Zagreb	26,0
	Sjeverna Hrvatska	15,6
	Slavonija	19,9
	Lika, Kordun, Banija	7,6
	Istra, Primorje, Gorski kotar	10,8
Stupanj obrazovanja	Dalmacija	20,1
	Osnovna škola	24,1
	Srednja škola	61,9
	Viša škola (prvostupnik)	4,1
	VSS (magisterij)	9,8
	Poslijediplomski specijalistički ili doktorski studij	0,1

Izvor: Obrada autora prema podacima iz ankete.

U radu se analiziraju tradicionalni oblici političke participacije (uključenost u rad političkih stranaka), oblici političkog angažmana (sudjelovanje u prosvjedima, peticijama), te oblici društvenog angažmana (sudjelovanje u radu udruga koje programski rade za mlade, sudjelovanju u drugim udrugama, humanitarni rad). Međutim, obuhvaćene su i druge aktivnosti mladih, kao što su rekreacija, sportske ili glazbene aktivnosti. Razlog tako širokog obuhvata je u činjenici da su neki oblici sudjelovanja međusobno povezani⁴, a cilj rada je istražiti utjecaj financijskih ograničenja na potencijal uključivanja mladih. S obzirom na to da je za ispitivanje financijskih ograničenja relevantan koncept oportunitetnog troška, tada je potrebno istražiti dostupnost različitih alternativnih načina raspolaganja slobodnim vremenom. Pored tog razloga, Albanesi i sur. (2007) pokazuju kako mladi koji sudjeluju u radu društvenih organizacija (uključujući crkvenih) imaju veći osjećaj povezanosti s lokalnom zajednicom te veću sklonost sudjelovanja u društvenim akcijama (bilo da se radi o kulturnim aktivnostima ili protestnim akcijama). McFarland i Thomas (2006) također nalaze da se politička socijalizacija odvija u prostorima organizacija mladih, crkvama ili kroz članstvo u sportskim klubovima.

Financijska ograničenja kao potencijalni faktor aktivacije u društvu u postojećoj se literaturi uobičajeno promatraju kroz prizmu socioekonomskih karakteristika roditelja mladih osoba – kao što su zaposlenost, prihodi ili obrazovanje roditelja (Barrett i Pachi, 2019). S obzirom na to da je u ovom radu naglasak upravo na financijskim ograničenjima samih mladih, ona se mjere izravnim pitanjima postavljenim mladim osobama. Tako mlade osobe izravno odgovaraju na pitanje u kojoj mjeri su financijska ograničenja razlog zbog kojeg se ne uključuju u željene aktivnosti.

⁴ Naime, Bessant i sur. (2016) pojašnjavaju kako je nužno provesti sustavnu analizu političkih aktivnosti u kojima mladi doista sudjeluju kako bi se razumjeli razlozi promjene u trendovima njihove aktivacije u društvu.

Osnovna pitanja kojima je u anketi ispitivana aktivnost mladih u zajednici su sljedeća:

- Koje su od navedenih aktivnosti dostupne u vašoj zajednici?
- U koje se aktivnosti uključujete?
- U koje biste se aktivnosti željeli uključiti, a ne možete?

Odgovori ispitanika na ta pitanja prikazani su u Tablici 2. No, prethodno se može reći da se, bez obzira na vrstu aktivnosti, veliki postotak mladih – čak 75,3 % – slaže (uglavnom ili u potpunosti) da je u njihovoj lokalnoj zajednici potrebno izdvojiti više sredstava za razvoj usluga za mlade. Time zapravo mladi naglašavaju da postoji određeni deficit na strani ponude aktivnosti.

Tablica 2. Aktivnosti koje su dostupne u zajednici, u koje bi se željeli uključiti, a ne mogu i u koje su uključeni, postotak ispitanika

	Dostupno u zajednici	Uključeni u aktivnost	Ne mogu se uključiti
Sportske aktivnosti	86,6	47,8	18,0
Glazbene aktivnosti	54,4	10,3	14,1
Vjerske aktivnosti	73,2	17,6	1,7
Društvene aktivnosti (izlasci, odlasci na kavu, neformalna druženja)	81,3	61,8	11,6
Edukativne aktivnosti	47,9	17,8	10,6
Turističke aktivnosti (putovanje, cikloturizam, itd.)	40,5	17,1	20,9
Rekreacija	63,6	31,8	12,7
Humanitarni rad	47,3	14,6	16,3
Kulturne aktivnosti	43,8	11,1	7,6
Rad političkih stranaka	51,8	5,7	5,6
Rad udruga koje programski rade za mlade	33,6	5,9	13,0
Druge udruge i organizacije	34,8	3,8	4,6
Prosvjedi	22,6	1,2	5,3
Peticije	28,1	4,9	5,4
Ekološke akcije (npr. čišćenje okoliša, sadnja drveća)	43,2	9,8	19,5

Izvor: Obrada autora prema podacima iz ankete.

Mladi općenito smatraju da su sportske, neformalne i vjerske aktivnosti najdostupnije u njihovim zajednicama. Zanimljivo je primijetiti da ocjenjuju kako su peticije i prosvjedi najmanje zastupljeni u zajednici. Naime, postotak onih koji smatraju da je rad političkih stranaka dostupan u njihovoj zajednici (51,8 %) daleko je veći nego onih što smatraju da su dostupne aktivnosti u kojima se građani aktiviraju za ciljane akcije. Postoji razlika u pogledu ekoloških akcija, gdje mladi ipak zamjećuju značajniju dostupnost takvih aktivnosti u zajednici (43,2 %). Djelomično pojašnjenje ovakvih percepcija mladih, koje potencijalno odstupaju od prethodnih trendova⁵, proizlazi iz razdoblja provođenja ankete. Anketa je provedena u proljeće 2021. godine, razdoblju kada je u Hrvatskoj bila

5 Bagarić i sur. (2021) identificiraju značajan udio mladih koji sudjeluje u potpisivanju peticija bilo u *offline* ili u *online* okruženju.

prisutna COVID-19 pandemija, te je kontinuirano donošenje i mijenjanje epidemioloških mjera povezanih s mogućnošću organiziranja društvenih aktivnosti vjerojatno utjecalo na percepciju mladih o dostupnosti tih aktivnosti. Istovremeno, radi se o razdoblju neposredno prije lokalnih izbora kada je i pojačana aktivnost političkih stranaka, te mladi u većoj mjeri percipiraju njihovu dostupnost u lokalnoj zajednici.

Ipak, fokus grupe su ponudile dodatan razlog zašto mladi smatraju da im je sudjelovanje u peticijama relativno jednostavnije nego sudjelovanje u prosvjedima (Balabanić, 2021):

„P14: Pa meni su isto odmah na pamet pale te peticije, potpisivanje nečega i prikupljanje donacija nekih, i u tome jesam sudjelovala, i možda na neki način, više sam sudjelovala u takvom načinu, nego ovako aktivno kao tjelesno, jer je ovo lakše dostupno, iskreno, i dobiješ više informacija nekakvo sudjelovanje u mjesnoj zajednici ili nešto, od nekud trebaš dobit informaciju, a ja je nisam nigdje ni našla, ne kažem da sam tražila pa nisam našla, nego ovo mi se jednostavno našlo u nekakvom mom vidnom polju pa sam onda sudjelovala, i definitivno je možda lakše kliknut nego nekamo otići ali da.“

Dakle, evidentno je da fizičko sudjelovanje u društvenim akcijama zahtijeva više angažmana u odnosu na *online* sudjelovanje u peticijama. To je u potpunosti u skladu s ekonomskim teorijama o donošenju odluka o načinu korištenja slobodnog vremena, s obzirom na to da *online* participacija ima relativno manji oportunitetni trošak. Mladi se puno lakše uključuju u *online* aktivnosti, što je u skladu s prethodnom literaturom, koja upućuje na rastuću ulogu digitalnih medija u aktivnostima mladih (Vesnic-Alujevic, 2012).

Dodatno, fokus grupa ukazuje na problem dostupnosti relevantnih informacija. Evidentno je da neinformiranost mladih o nekim aktivnostima otežava njihovu participaciju. Iako u Hrvatskoj ne postoje veće zapreke za *online* aktivnosti mladih⁶, rezultati ankete provedene u ovom istraživanju pokazuju da manje od 4 % ispitanika živi u kućanstvu u kojem nema računala, a manje od 1 % ispitanika u kućanstvu u kojem nema pametnog telefona. Iako se ne radi o velikim postocima, rezultati ipak upućuju na prisutnost ograničenja s kojima se dio mladih susreće i koji im otežava sudjelovanje u *online* društvenim aktivnostima.

Rezultati anketnog istraživanja identificiraju razliku između percepcije mladih o dostupnosti aktivnosti određenih u zajednici i aktivnosti u kojima mladih doista sudjeluju. Očekivano, najveći udio mladih prijavljuje da sudjeluju u društvenim i sportskim te rekreativnim aktivnostima. To potvrđuje i Eurobarometar istraživanje, gdje 26 % ispitanika u Hrvatskoj i 24 % prosječno u EU-u govori o sudjelovanju u radu sportskih klubova (European Commission, 2022). Proizlazi da mladi percipiraju veću korisnost od sudjelovanja u tim aktivnostima⁷.

Podaci, nadalje, pokazuju da relativno podjednak udio mladih prijavljuje sudjelovanje u radu političkih stranaka⁸ i udruga koje programski rade za mlade⁹, unatoč relativno slabijoj percepciji o dostupnosti

6 Podaci Državnog zavoda za statistiku (2021) pokazuju da 100% mladih u dobi 16-24 koriste internet, također studenti i učenici u 100 %-tnom udjelu koriste internet.

7 Uobičajeno se u mikroekonomskoj teoriji o izboru potrošača razmatra koncept korisnosti koju potrošač svojim izborom nastoji maksimizirati. Drugim riječima, potrošač nastoji maksimizirati zadovoljstvo korištenja proizvoda i usluga, a istodobno smanjiti trošak nabave tih istih proizvoda i usluga.

8 Barrett i Pachi (2019) potvrđuju da se ovakvi rezultati mogu naći i u drugim zemljama. Europska komisija (2022) prikazuje 6 % mladih u Hrvatskoj i 8 % mladih prosječno u EU-u koji sudjeluju u radu političkih stranaka.

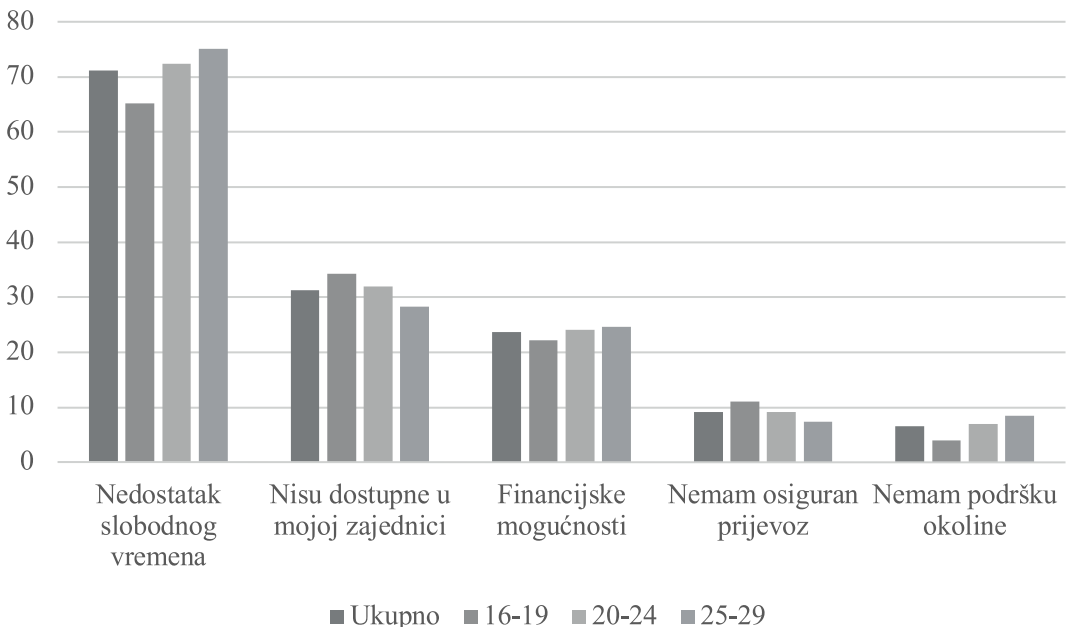
9 Izvještaj Europske komisije (2022) pokazuje da najveći postotak mladih (36 %) u Hrvatskoj smatra da je sudjelovanje u studentskim ili drugim organizacijama mladih najučinkovitiji način da se prenese stavovi mladih, sijedi izražavanje stavova putem društvenih mreža (31 %) i izlazak na lokalne, nacionalne i izbore za Europski parlament (30 %). Na razini cijele EU, ti postoci su, redom, 25 %, 30 % i 39 %. Drugim riječima, mladi u Hrvatskoj ispodprosječno vjeruju u učinkovitost izbornog procesa.

udruga za mlade u lokalnim zajednicama. Time mladi pokazuju da se relativno više uključuju u rad civilnog društva, nego u tradicionalne političke organizacije, što je u skladu s prethodnim istraživanjima. Također, zanimljivo je primijetiti da mladi relativno slabo sudjeluju u peticijama, te još manje u prosvjedima, daleko više nego što smatraju da su te aktivnosti dostupne u njihovim zajednicama. Svakako bi bilo zanimljivo u komparativnom smislu istražiti jesu li pandemijski uvjeti u Hrvatskoj u većoj mjeri obeshrabрили ovakvo sudjelovanje mladih u odnosu na druge zemlje.

Koliko su ovakvi rezultati donekle specifični za razdoblje analize u određenoj mjeri pokazuje i usporedba s nalazima u Ilišin (2017), gdje se na temelju anketnog istraživanja pokazuje kako je 2013. godine većina mladih uglavnom bila spremna sudjelovati u izbornom procesu, potpisivati peticije, organizirati humanitarne akcije te za njih davati novčane priloge. Oko trećine ispitanika u tom istraživanju iskazala je spremnost na različite oblike građanskih akcija, a četvrtina za priključivanje političkim strankama. Žuliček i sur. (2020) na temelju kvalitativnog pilot istraživanja, provedenog tijekom svibnja i lipnja 2019. na prigodnom uzorku od 46 studenata diplomskih studija novinarstva Sveučilišta u Zadru i Sveučilišta u Zagrebu, utvrđuju da ispitanici koriste nove oblike građanske participacije, ali istodobno upozoravaju da se kod dijela ispitanika nije razvila svijest o obilježjima političkog aktivizma u kojem sudjeluju. Iako postoji razlika između spremnosti na uključivanje i stvarnog uključivanja u neku aktivnost, 2021. godine je općenito izražen daljnji pad sudjelovanja mladih u radu političkih stranaka (unatoč tome što se analizira razdoblje neposredno prije lokalnih izbora).

U nastavku se analizira pitanje koji su najčešći razlozi zbog kojih se mladi ne uključuju u željene aktivnosti.

Slika 1. Najčešći razlozi neuključivanja u željene aktivnosti, postotak ispitanika

Izvor: Obrada autora prema podacima iz ankete.

Rezultati pokazuju da mladi kao osnovni razlog za nesudjelovanje u aktivnostima navode nedostatak slobodnog radnog vremena, pri čemu nedostatak slobodnog vremena raste s dobi ispitanika. Izvještaj Europske komisije (2022) izvještaj također izdvaja nedostatak slobodnog vremena kao najvažniji razlog za nesudjelovanje 38 % mladih u Hrvatskoj¹⁰, odnosno 39 % mladih u EU-u. Time se pokazuje da mladi percipiraju vrijeme kao ograničeni resurs, te je opravdano promatrati donošenje odluka o rasporedu slobodnog vremena mladih kroz ekonomske kategorije.

Financijska ograničenja su navedena kao relevantna u 24 % slučajeva, te se čini da financije nisu presudne za neuključivanje mladih u društvene aktivnosti¹¹. Štoviše, natpolovičan broj ispitanika (56,4 %) smatra da su prihodi koje ostvaruju dovoljni za zadovoljavanje njihovih potreba. No, fokus grupe su pokazale u kojim situacijama mladi smatraju da su financije važne za aktivnije uključivanje u društvenim aktivnostima (Balabanić, 2021):

„P8: U svakom slučaju bitne su financije. Meni je bila takva situacija da sam se ja zbog financija i uključio u cijelu tu priču pseudoaktivizma. Kako nije bila sezona, nama u Dalmaciji, a svi smo iz Dalmacije, zima je problematično razdoblje, kad nema sezone, tad imamo i višak vremena i ajmo reći da je manji dotok novca, tako da tad bi trebalo ciljati neke aktivnosti kako pridobiti mlade i razne akcije. I baš u takvom trenutku kad sam bio na burzi i primao sam naknadu za nezaposlene, premda sam ja imao ugovor odmah za sljedeću sezonu nastaviti u četvrtom, petom mjesecu, vidio sam da neka udruga traži nekog aktivista da će biti plaćen, prijavio se, otišao na razgovor, napisao motivacijsko pismo ovo ono i tako sam to radio tri, četiri mjeseca i to mi se svidjelo, tu sam naučio i tu sam radio iz ajmo reći privatnog interesa. Međutim dogodilo se nešto lijepo da sam spojio ugodno s korisnim, tako da sam sudjelovao u izradi programa za mlade DNŽ koji nažalost nije izglasan na Županijskoj skupštini. Prekršio se ja mislim tu i zakon, iako su bila povučena sredstva EU, ali eto to mi je bilo dosta zanimljivo i ta plaća nije bila toliko velika tako da tu se radilo dosta i srcem. Ali eto mislim da je vrlo bitno da imaš tu bazu kako bi se mogao dalje zafrkavati i raditi dalje.“

„P14: Pa ja se ne slažem s dečkima zato što, možda vi stvarno jeste iz grada i vama je sve bliže. Mi koji smo sa sela, mi kao prvo, da sudjelujemo u tom manjem gradu, skoro nema ništa, tako da trebamo ići do Zadra. Ta karta samo jednosmjerna je do nekih 50-ak kuna, tako da... nama da sudjelujemo samo jedan dan, moramo si platiti kartu i tamo i nazad ili iznajmiti apartman što te ispadne još skuplje. Tako da, barem iz mog gledišta i iskustva, ima utjecaja. Ja prva, ja ne radim, i meni, nas je četvero djece, meni je glupo moje tražiti za takve stvari da mi još dodatno daju novac. Drugo je kad si u Zadru pa je tebi to pješke otići ili biciklom. Ali, za samo sudjelovanje, mislim da ne treba. Samo, baš taj transport do tamo. To je to.“

Pokazuje se, dakle, da mladi u nekim slučajevima očekuju izravne financijske koristi od uključivanja u akcije civilnog društva. Drugim riječima, sudjelovanje u društvenim aktivnostima smatraju prijelaznom aktivnošću u razdobljima između formalnog zaposlenja¹², kojom stječu iskustvo, ali ostvaruju i izravne financijske koristi. Istovremeno, mladi iz manjih sredina naglašavaju povećane troškove prijevoza kao prepreku za uključivanje u akcije koje se odvijaju izvan njihove lokalne sredine. U ovisnosti o dostupnosti nekih aktivnosti u lokalnoj zajednici, izravni troškovi sudjelovanja

10 Eurobarometar istraživanje ne nudi financijska ograničenja kao mogući odgovor. No, detaljniji rezultati pokazuju da nešto više mladih žena (39 %) iskazuje nedostatak slobodnog vremena. Također, stariji ispitanici iskazuju veći nedostatak vremena (41 % u dobi 25-30), kao i zaposleni, a među nezaposlenima oni koji su trenutačno na roditeljskom/roditeljskom dopustu.

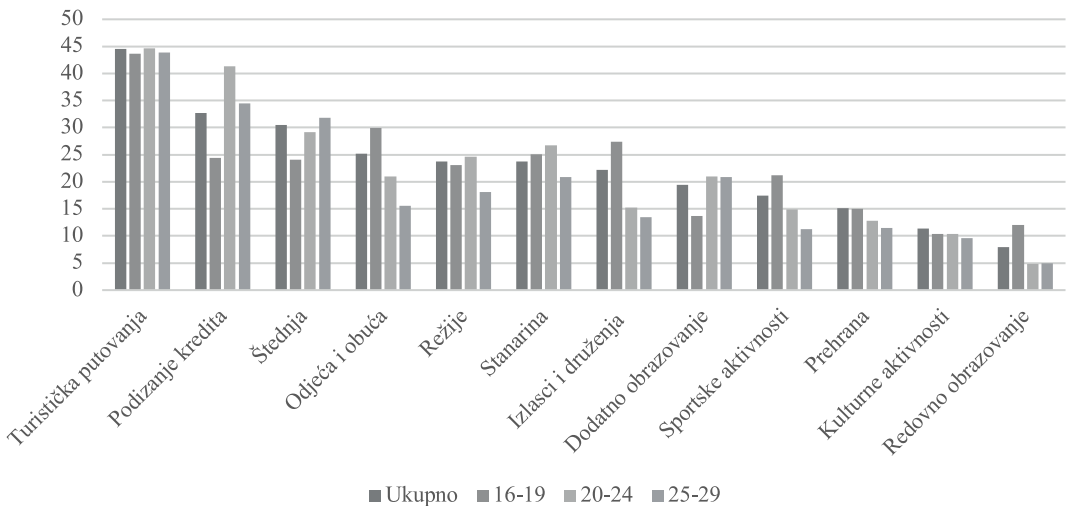
11 Ipak, prethodna istraživanja utvrđuju vezu između financijskih prilika i političke aktivacije. Tako Bagarić i sur. (2021) ukazuju na statistički značajnu vezu između formalne političke aktivnosti mladih i osjećaja zadovoljstva financijskom situacijom.

12 Ballard i sur. (2015) identificiraju tri osnovna motiva za sudjelovanje u volonterskim aktivnostima: stjecanje iskustva relevantnog za zaposlenje, želja za pomaganje drugima te stjecanje životnog iskustva.

moгу biti viši (troškovi prijevoza), ali i oportunitetni troškovi su veći (troškovi vremena koje je potrebno za odlazak u mjesto u kojem je aktivnost dostupna).

Važno je također razumjeti za koje aktivnosti mladi smatraju da im nedostaju finansijska sredstva. Odgovori na to pitanje prikazani su na Slici 2.

Slika 2. Aktivnosti za koje mladima nedostaju finansijska sredstva, postotak ispitanika

Izvor: Obrada autora prema podacima iz ankete.

Mladima dominantno nedostaju sredstva za turistička putovanja (44,6 %), aktivnost za koju su naveli da se u nju u najvećoj mjeri nisu u mogućnosti uključiti, a željeli bi. Također, ta aktivnost je podjednako zastupljena u svim dobnim skupinama. No, zanimljivo je primijetiti i da mladi razmišljaju o finansijskim ograničenjima općenito, te ih značajan broj navodi da nema dovoljno sredstava za podizanje kredita (32,7 %) ili za štednju (30,5 %). To zapravo znači da kod značajnog broja mladih postoji spoznaja o vlastitoj smanjenoj kreditnoj sposobnosti, što utječe na njihovu mogućnost osamostaljivanja. Zato su i logični nalazi da starije dobne skupine u većoj mjeri nemaju dovoljno sredstava za štednju, dok je nemogućnost podizanja kredita naročito izražena kod dobne skupine 20-24 godina (41,3 %). Takvo je stanje posljedica činjenice da zaposleni mladi u velikoj mjeri rade na nesigurnim radnim mjestima i većina ih ima razmjerno niske plaće, a što je suprotno njihovim profesionalnim aspiracijama (Ilišin, 2019). Međutim, važno je napomenuti da takvo stanje dodatno potencira finansijska ograničenja za veću društvenu aktivaciju mladih. Naime, u uvjetima prekarog rada, veća je vjerojatnost da će prioriteta mladih biti usmjereni na korištenje slobodnog vremena na način koji će im u budućnosti poboljšati socio-ekonomski status. Drugim riječima, mladi će ili tražiti alternativne mogućnosti zarade ili stjecanja iskustva koje će im olakšati pronalazak (boljeg) posla u budućnosti, s obzirom na to da je oportunitetni trošak takvih aktivnosti manji.

Ohrabrujuća je činjenica da relativno mali broj ispitanika smatra da nema dovoljno finansijskih sredstava za redovno obrazovanje. No, financiranje redovnog obrazovanja više se ističe kao problem kod mladih dobnih skupina (12 %), a financiranje dodatnog obrazovanja ističe se kao veći problem i to posebno kod starijih dobnih skupina. S obzirom na to da upravo dodatno obrazovanje povećava šanse za pronalazanje kvalitetnijih poslovnih prilika, očito je da ovakvi nalazi predstavljaju problem o kojem bi nositelji ekonomske, ali i obrazovne politike trebali voditi računa. Dodatno je zabrinjavajuće

da čak 15,1 % ispitanika navodi da nema dovoljno sredstava za prehranu. Time podaci upućuju da za neke skupine mladih osoba postoji izražen rizik od siromaštva, iako podaci Državnog zavoda za statistiku (2021a) pokazuju da su mladi i u dobi do 17 i u dobi od 18 do 24 godine starosti u ispodprosječnom riziku od siromaštva u Hrvatskoj. Drugim riječima, iako su osobe starije životne dobi prvenstveno identificirane kao one s najvećim rizikom od siromaštva, nositelji socijalnih politika bi svakako pažnju trebali usmjeriti i na mlade.

4. Socioprofesionalni status i financijska ograničenja aktivacije

S obzirom na to da je aktivnost na tržištu rada povezana sa stjecanjem financijskih sredstava, za razumijevanje utjecaja financijskih ograničenja na društveno uključivanje analizirane su mlade osobe prema njihovom socioprofesionalnom statusu. Prethodno je naglašeno da Hrvatska pripada skupini zemalja u kojoj je nezaposlenost mladih tijekom posljednje financijske krize bila izuzetno visoka, ali i dugotrajna, te time imala dugotrajne posljedice posebno na mlade osobe koje su tek ulazile u svijet rada. Socioprofesionalni status je i u prethodnim istraživanjima prepoznat kao obilježje koje obuhvaća i stupanj zrelosti, stupanj obrazovanja i pripremljenost mladih za ulazak u svijet rada i svijet odraslih (Ilišin i Spajić Vrkaš, 2017). Stoga je upravo ovaj pokazatelj korišten za dobivanje detaljnije slike o inače vrlo heterogenoj skupini mladih osoba. U nastavku se prema socioprofesionalnom statusu analiziraju mladi koji su iskazali da se susreću s financijskim ograničenjima pri aktivaciji u društvu, u odnosu na one koji imaju isti status, ali nisu iskazali financijska ograničenja.

Promatra se dob, spol i obrazovanje ispitanika, kao i veličinu naselja u kojem žive, s obzirom na to da je veličina naselja povezana s dostupnošću određenih aktivnosti u lokalnoj zajednici. Također, razmatraju se i osnovni izvori prihoda, koje su ispitanici naznačili kao stalne prihode. Prikazane su srednje vrijednosti za svaku skupinu (one koji su iskazali da imaju financijska ograničenja u odnosu na sve ostale navedene probleme uključivanja u zajednicu). Ukupni uzorak je podijeljen na dva poduzorka prema prikazanim karakteristikama, a zatim je provedeno testiranje statističke značajnosti razlike srednjih vrijednosti odgovora putem t-testa korigiranog za različite vrijednosti varijance između poduzoraka.

Profili mladih osoba kojima su financijske prilike presudne za aktivniju ulogu u društvu u odnosu na one koji navode druge razloge, prikazani su u Tablici 3.

Tablica 3. Financijska ograničenja za sudjelovanje u društvenim aktivnostima

	Ukupno		U obrazovanju		Zaposleni		Nezaposleni	
	Da	Ne	Da	Ne	Da	Ne	Da	Ne
Dob	22,6	22,5	21**	20,2	24,8	25	23	24,1
Muškarci	51,5	50,8	43,7	45,1	58,3	57,5	52,9	42,9
Naselje do 2000 stanovnika	34,6	39,8	27,7	34	36,5	44,5	52,9	46,4
2001-10000 stanovnika	13,1*	18,1	11,8**	19,1	12,5	17,1	14,7	12,5
10001-100000 stanovnika	21,9	19,4	22,7	19,6	19,8	17,4	20,6	23,2
Više od 100000 stanovnika	30,4**	22,8	37,8**	27,2	31,3*	20,9	11,8	17,8
Primarno obrazovanje	17,3	21,6	32,8	40,6	1	0,9	2,9	
Sekundarno obrazovanje	57*	50,6	46,2	40,8	61,3	63,5	70,6	55,3
Tercijarno obrazovanje	25,7	27,7	21	18,6	35,4	37,8	26,5*	44,6
Prihod roditelji	28,7	31,9	57,1	61,5				
Prihod stipendija	8	11	16	21,2				
Prihod mirovina	1,7	0,8	3,4	1,5				
Prihod subvencija	2,9	1,2	5,9	2,3				
Prihod rad	17,3	15,6	34,4	30				

Izvor: Obrada autora prema podacima iz ankete.

Napomena: „da“ označava poduzorak ispitanika koji su iskazali financijska ograničenja. *** signifikantno na razini 1 %, ** signifikantno na razini 5 %, * signifikantno na razini 10 %

Relativno velik broj ispitanika koji iskazuju financijska ograničenja ima najviše završeno sekundarno obrazovanje (57 %), živi u naseljima s manje od 2.000 stanovnika (34,6 %) te svoje potrebe financira prihodima roditelja (28,7 %). Nadalje, identificirane su tri karakteristike u kojima je statistički značajna razlika između ispitanika koji iskazuju financijska ograničenja za sudjelovanje u društvenim aktivnostima i onih koji nisu naveli takva ograničenja. Ispitanici koji imaju najviše završeno srednjoškolsko obrazovanje, kao i oni koji žive u velikim gradovima, više iskazuju probleme s financijama u odnosu na one koji navode druge razloge za nesudjelovanje u društvenim aktivnostima. Oni koji žive u relativno manjim sredinama, između 2.000 i 10.000 stanovnika, relativno manje iskazuju nedostatak financijskih sredstava u odnosu na druge razloge za nesudjelovanje.

Za ispitanike koji su još uvijek u sustavu obrazovanja (učenike i studente), također je statistički značajna razlika između onih koji žive u velikim gradovima i malim gradovima. Pritom problem s nedostatkom financijskih sredstava u većoj mjeri izražavaju oni koji žive u velikim gradovima, dok oni koji žive u malim gradovima relativno manje identificiraju financijska ograničenja. Za ovu je skupinu dob također relevantna, te stariji ispitanici u većoj mjeri iskazuju financijska ograničenja kao prepreku sudjelovanju. Zanimljivo je primijetiti da u ovoj skupini najveći postotak ispitanika, očekivano, prihode ostvaruju putem prihoda roditelja i to podjednako oni koji smatraju da imaju financijska ograničenja, kao i oni koji ne identificiraju takvu vrstu ograničenja. Međutim, značajan dio također ostvaruje i putem vlastitog rada, ponovno obje podskupine. To ukazuje na činjenicu da značajan udio učenika i studenata (više od 30 % u analiziranom uzorku) zapravo radi. Taj nalaz je u skladu s rezultatima prikazanim na Slici 1, gdje ispitanici kao glavni razlog za neuključivanje u društvene aktivnosti vide u nedostatku slobodnog vremena. Ako su mlade osobe u statusu obrazovanja prisiljene sudjelovati na tržištu rada, tada je njihovo vrijeme kao nužan resurs za aktivaciju značajno ograničeno. Drugim riječima, iako financijska ograničenja nisu primarno navedena kao razlog za neuključivanje, ona su sigurno implicitno prisutna kod dijela ispitanika koji svoje percipirano slobodno vrijeme koriste za ostvarivanje dodatnih prihoda.

Zaposlene mlade osobe koje žive u velikim gradovima također u većoj mjeri iskazuju nedostatak financijskih sredstava. Postoji nekoliko pojašnjenja zašto i zaposleni mladi i mladi u obrazovanju koji žive u velikim gradovima češće ističu nedostatak financija kao razlog za neuključivanje u društvene aktivnosti. Prvo, veća je vjerojatnost da je prosječna cijena onih aktivnosti koje se plaćaju (kao što je dodatno obrazovanje, sportske ili kulturne aktivnosti) relativno veća u većim gradskim sredinama, zbog šire ponude koja uključuje i vrlo specijalizirane usluge. Drugi je razlog što je povećana vjerojatnost dostupnosti različitih aktivnosti, te su mladi u većoj mjeri svjesni različitih mogućnosti korištenja usluga kojima se potencijalno njihovi kolege i prijatelji služe, a time i svojih financijskih ograničenja. Treća je mogućnost da su aktivnosti, iako dostupne unutar grada, na relativno većoj udaljenosti, te su samim time povezane i s izravnim troškovima prijevoza.

Skupina nezaposlenih mladih osoba s najviše završenim srednjoškolskim obrazovanjem u najvećoj mjeri (70,6 %) iskazuje nedostatak financijskih sredstava za uključivanje u društvene aktivnosti. Međutim, nezaposlene osobe s tercijarnim obrazovanjem relativno manje iskazuju tu prepreku u odnosu na druge oblike ograničenja. Za pretpostaviti je da su nezaposlene osobe s tercijarnim obrazovanjem svjesne završetka procesa obrazovanja i nužnosti uključivanja u svijet rada, dok nezaposlene osobe sa završenim sekundarnim obrazovanjem mogu smatrati povratak u obrazovanje alternativom pronalaženju posla.

Nastavak analize fokusiran je na skupinu mladih koji se nisu uključili u željene aktivnosti, te se ispituje koje su to aktivnosti kod kojih mladi u većoj mjeri izražavaju financijska ograničenja kao prepreku za uključivanje. Podaci se odnose samo na one koji su identificirali željenu aktivnost u koju se ne mogu uključiti, te se prikazuje razlika između postotka ispitanika koji su pritom naveli financijska ograničenja kao razlog zašto se ne uključuju u aktivnost i postotka onih koji su naveli druge razloge. Ukupni uzorak je podijeljen na dva poduzorka prema prikazanim karakteristikama, a zatim je provedeno testiranje statističke značajnosti razlike srednjih vrijednosti odgovora putem t-testa korigiranog za različite vrijednosti varijance između poduzoraka.

Tablica 4. Financije kao prepreke za uključivanje u željenu aktivnost

	Da	Ne
Sportske aktivnosti	26,2***	15,2
Glazbene aktivnosti	20,7***	9,9
Vjerske aktivnosti	2,5	1,3
Društvene aktivnosti (izlasci, odlasci na kavu, neformalna druženja)	11,4	10,9
Edukativne aktivnosti	13,5	10,2
Turističke aktivnosti (putovanje, cikloturizam, itd.)	33,8***	16,5
Rekreacija	14,3	11,4
Humanitarni rad	20,7**	13,9
Kulturne aktivnosti	9,7	7,2
Rad političkih stranaka	6,8	4,6
Rad udruga koje programski rade za mlade	12,7	14,5
Druge udruge i organizacije	4,6	5,2
Prosvjedi	7,2	4,6
Peticije	6,3	4,2
Ekološke akcije (npr. čišćenje okoliša, sadnja drveća)	15,2	19,2

Izvor: Obrada autora prema podacima iz ankete.

Napomena: „da“ označava poduzorak ispitanika koji su iskazali financijska ograničenja. *** signifikantno na razini 1 %, ** signifikantno na razini 5 %, * signifikantno na razini 10 %

Rezultati prikazani u Tablici 4 očekivano pokazuju da financijska ograničenja najviše dolaze do izražaja kod aktivnosti koje zahtijevaju izdvajanje značajnijih dodatnih sredstava (turističke, sportske i glazbene aktivnosti). Istovremeno se radi o aktivnostima u kojima mladi najviše sudjeluju (Tablica 2), te je jedan od potencijalnih objašnjenja identificiranih financijskih ograničenja činjenica da su svjesni troškova povezanih s tim aktivnostima. Međutim, zanimljivo je da mladi identificiraju i humanitarni rad kao aktivnost za koju su nužna financijska sredstva. S obzirom na relativno nisko uključivanje mladih u volonterske aktivnosti u Hrvatskoj¹³, bilo bi potrebno dodatno ispitati zašto mladi percipiraju financijska ograničenja relevantnom preprekom za aktivno bavljenje humanitarnim radom.

Rezultat da mladi najmanje percipiraju financijska ograničenja za uključivanje u vjerske aktivnosti očekivan je. No, također je zanimljivo da percipiraju relativno visoka financijska ograničenja za uključivanje u ekološke akcije. Razlozima za ovakve nalaze je u budućnosti potrebno posvetiti više pažnje u empirijskim istraživanjima.

13 Lavrić i sur. (2019) na temelju istraživanja provedenog 2018. godine pronalaze da čak 93 % mladih u dobi 16-27 u Hrvatskoj nije sudjelovalo u neplaćenju volonterskoj aktivnosti tijekom proteklih 12 mjeseci. Bagarić i sur. (2021) na temelju istraživanja provedenog 2019. godine utvrđuju da je tek 9 % mladih volontiralo u zajednici. Međutim, Europska komisija (2022) pokazuje da se taj udio u Hrvatskoj 2022. godine ipak povećava na 18 % te je iznad prosjeka EU koji je iznosio 17 %.

5. Zaključci

U ovom je radu pažnja posvećena prethodno nedovoljno istraženom pitanju financijskih ograničenja s kojima se potencijalno susreću mladi prilikom uključivanja u političke i društvene procese. Pritom se u ovom istraživanju analiziraju mišljenja samih mladih osoba, za razliku od prethodnih istraživanja u kojima se ovaj problem razmatrao u kontekstu socioekonomskog statusa mladih. Nalazi empirijskog istraživanja potencijalno imaju značajne implikacije. Ako mladi nisu aktivno uključeni u društveni i politički život zbog financijskih ograničenja, tada je nužno razmišljati o specifičnim mjerama kojima bi se njihovo uključivanje moglo potaknuti. Radi dobivanja više informacija o relevantnosti financijskih ograničenja za aktivno sudjelovanje mladih u društvu, provedena je analiza na temelju fokus grupa (mladi u dobi od 15 do 30 godina) i anketnog istraživanja (mladi u dobi od 16 do 29 godina) na cjelokupnom teritoriju Republike Hrvatske u proljeće 2021. godine.

Očekivano, rezultati su pokazali da mladi ne percipiraju financijska ograničenja kao primarni razlog za neuključivanje u društvene aktivnosti. Međutim, detaljna je analiza pokazala da se brojni drugi aspekti mogu povezati s financijskim ograničenjima. Naime, kao primarni razlog za neuključivanje mladi su naveli nedostatak slobodnog vremena, a istodobno je velik udio studenata i učenika naveo da redovito ostvaruje prihod od rada. Proizlazi da su mladi prvenstveno orijentirani na aktivnije uključivanje u svijet rada, te često i samu aktivaciju promatraju kao priliku za stjecanje iskustava korisnih za buduće traženje posla, ali i izravnu financijsku korist.

Sukladno rezultatima prethodnih istraživanja, analiza je u ovom radu ukazala na relativno slabu zainteresiranost mladih za sudjelovanje u tradicionalnim političkim aktivnostima (unatoč tome što mladi procjenjuju da su one relativno dobro zastupljene u njihovim lokalnim zajednicama), ali i neveliku zainteresiranost za općeniti društveni angažman. Rezultati pokazuju da su preferencije mladih u skladu s pretpostavkama ekonomskih teorija o donošenju odluka o načinu korištenja slobodnog vremena. Također, proizlazi da mladi implicitno razumiju koncept oportunitetnog troška, te da odabiru aktivnosti u kojima ostvaruju veće potencijalne koristi uz minimum utrošenog vremena. Rezultati očekivano pokazuju da financijska ograničenja najviše dolaze do izražaja kod aktivnosti koje zahtijevaju značajnija sredstva, kao što su turističke, sportske i glazbene aktivnosti. Međutim, zanimljivo je da mladi identificiraju i humanitarni rad ili sudjelovanje u ekološkim akcijama kao aktivnosti za koju postoje financijske prepreke.

Rezultati su istraživanja pokazali da mladi relativno slabo sudjeluju u peticijama, te još manje u prosvjedima, daleko manje nego što smatraju da su te aktivnosti dostupne u njihovim zajednicama. Razlog za ovakve nalaze djelomično je povezan s pandemijskim uvjetima. Međutim, u budućnosti bi bilo zanimljivo istražiti jesu li pandemijski uvjeti u Hrvatskoj u većoj mjeri obeshrabrili ovakvo sudjelovanje mladih u odnosu na neke druge zemlje.

Ograničenja provedenog istraživanja povezana su s činjenicom da je empirijska analiza provedena u vrijeme COVID-19 pandemije. Stoga, iako se čini da identificirana smanjena politička zainteresiranost mladih predstavlja nastavak prethodno utvrđenog trenda, budućim je istraživanjima potrebno provjeriti koliko su rezultati pandemijskih uvjeta eventualno bili specifični. To se posebno odnosi na osnovno pitanje analizirano u ovom radu – pitanje financijskih ograničenja, koje u prethodnim istraživanjima aktivacije mladih nije bilo eksplicitno promatrano. Naime, u pandemijskim je uvjetima gospodarstvo općenito funkcioniralo suboptimalno, a brojne su gospodarske djelatnosti poslovale pod posebnim epidemiološkim mjerama. Mogućnosti zapošljavanja mladih također su potencijalno bile ograničene, što će se tek potvrditi budućim istraživanjima. Stoga je pitanju financijskih ograničenja za aktivaciju mladih u društvu i u budućnosti potrebno posvetiti pažnju, a posebno bi bilo korisno ugraditi pitanja o financijskim ograničenjima u longitudinalna istraživanja, čime bi se ostvarila mogućnost analize utjecaja gospodarskih ciklusa.

Literatura

- Albanesi, C., Cicognani, E. i Zani, B. (2007). Sense of Community, Civic Engagement and Social Wellbeing in Italian Adolescents. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 17(5), 387-406.
- Bagarić, Ž., Čerepinko, D. i Žuliček, M. (2021). Virtualni prostor, zadovoljstvo životom i participacija mladih. U M. Đukić (ur.), *Kretanja. Europski realiteti. Teorijska razmatranja* (str. 45-63). Akademija za umjetnost i kulturu Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku.
- Balabanić, I. (2021). *Izveštaj o provedenim fokus grupama u okviru projekta „Mreža za aktivaciju mladih“*. Udruga zamisli.
- Ballard, P.J., Malin, H., Porter, T.J., Colby, A. i Damon, W. (2015). Motivations for civic participation among diverse youth: More similarities than differences. *Research in Human Development*, 12(1-2), 63-83.
- Barrett, M. i Pachi, D. (2019). *Youth Civic and Political Engagement*. Routledge.
- Becker, G.S. (1965). A Theory of the Allocation of Time. *The Economic Journal*, 75(299), 493-517.
- Bedeniković, I. (2017). (Ne) zaposlenost mladih i NEET populacija u Hrvatskoj. *Mali Levijatan: studentski časopis za politološke teme*, 4(1), 75-90.
- Bessant, J., Farthing, R. i Watts, R. (2016). Co-designing a civics curriculum: young people, democratic deficit and political renewal in the EU. *Journal of Curriculum Studies*, 48(2), 271-289.
- Bessant, J. i Watts, R. (2014). 'Cruel Optimism': A southern theory perspective on the European Union's youth strategy, 2008-2012. *International Journal of Adolescence and Youth: Youth Policy in Austerity Europe*, 19(sup1), 125-140.
- Brada, J.C., Marelli, E. i Signorelli, M. (2014). Young people and the labor market: Key determinants and new evidence. *Comparative Economic Studies*, 56(4), 556-566.
- Brady, H.E., Verba, S. i Schlozman, K.L. (1995). Beyond SES: A Resource Model of Political Participation. *American Political Science Review*, 89(2), 271-294.
- Brady, B., Chaskin, R.J. i McGregor, C. (2020). Promoting civic and political engagement among marginalized urban youth in three cities: Strategies and challenges. *Children and Youth Services Review*, 116, 105184.
- Bruno, G. S., Marelli, E. i Signorelli, M. (2014). The rise of NEET and youth unemployment in EU regions after the crisis. *Comparative Economic Studies*, 56(4), 592-615.
- Cammaerts, B., Bruter, M., Banaji, S., Harrison, S. i Anstead, N. (2014). The myth of youth apathy: Young Europeans' critical attitudes toward democratic life. *American Behavioral Scientist*, 58(5), 645-664.
- Chrysochoou, Y. i Barrett, M. (2017). Civic and Political Engagement in Youth: Findings and Prospects. *Zeitschrift für Psychologie*, 225(4), 291-301.
- Chung, H., Bekker, S. i Houwing, H. (2012). Young people and the post-recession labour market in the context of Europe 2020. *Transfer: European Review of Labour and Research*, 18(3), 301-317.
- DeSerpa, A.C. (1971). A Theory of the Economics of Time. *The Economic Journal*, 81(324), 828-846.
- Državni zavod za statistiku (2021) Primjena informacijskih i komunikacijskih tehnologija (IKT) u kućanstvima i kod pojedinaca u 2021., Priopćenje broj 2.3.2.

Državni zavod za statistiku (2021a) Pokazatelji siromaštva i socijalne isključenosti u 2020., Priopćenje broj 14.1.1.

Ekman, J., & Amnå, E. (2012). Political participation and civic engagement: Towards a new typology. *Human Affairs*, 22(3), 283-300.

European Commission (2022). *Flash Eurobarometer 502 (Youth and Democracy in the European Year of Youth)*. GESIS, Cologne. ZA7866 Data file Version 1.0.0, <https://doi.org/10.4232/1.13922>

Farthing, R. (2010). The politics of youthful antipolitics: representing the 'issue' of youth participation in politics. *Journal of Youth Studies*, 13(2), 181-195.

Gerber, A.S., Green, D.P. i Schachar, R. (2003). Voting May Be Habit-Forming: Evidence from a Randomized Field Experiment. *American Journal of Political Science*, 47(3), 540-550.

Gvozdanović, A., Ilišin, V., Adamović, M., Potočnik, D., Baketa, N. i Kovačić, M. (2019). *Youth Study Croatia 2018/2019*. Berlin: Friedrich-Ebert-Stiftung e. V.

Harris, A., Win, J. i Younes, S. (2010). Beyond apathetic or activist youth. 'Ordinary' young people and contemporary forms of participation. *Young*, 18(1), 9-32.

Hart, D. i Atkins, R. (2002). Fostering citizenship in urban youth. *Applied Developmental Science*, 6(4), 227-237.

Hendal (2021). Anketno istraživanje provedeno za potrebe projekta Mreža za aktivaciju mladih (UP.04.2.1.06.0048).

Henn, M., Oldfield, B. i Hart, J. (2018). Postmaterialism and young people's political participation in a time of austerity. *The British Journal of Sociology*, 69(3), 712-737.

Ilišin, V. i Spajić Vrkaš, V. (2017). *Generacija osujećenih: mladi u Hrvatskoj na početku 21. stoljeća*. Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.

Ilišin, V. (2017). Mladi i politika: trendovi (dis) kontinuiteta. U V. Ilišin i V. Spajić Vrkaš (ur.) *Generacija osujećenih: mladi u Hrvatskoj na početku 21. stoljeća* (str. 185-259). Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.

Ilišin, V. (2008). Zagrebački studenti o demokraciji i političkom aktivizmu mladih. *Sociologija i prostor*, 46(3-4), 311-340.

Ilišin, V. (2019). Neki problemi društvene integracije mladih u Hrvatskoj. U V. Puliz (ur.) *Socijalno-demografska reprodukcija Hrvatske* (str. 165-190). Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo.

Jugert, P., Eckstein, K., Noack, P., Kuhn, A., i Benbow, A. (2013). Offline and online civic engagement among adolescents and young adults from three ethnic groups. *Journal of Youth and Adolescence*, 42(1), 123-135.

Koller-Trbović, N., Žižak, A. i Jeđud, I. (2009). Nezaposlenost i socijalna isključenost mladih u Hrvatskoj: perspektiva nezaposlenih mladih u riziku ili s poremećajem u ponašanju. *Kriminologija i socijalna integracija*, 17(2), 87-103.

Lavrić, M., Tomanović, S. i Jusić, M. (2019). *Youth Study Southeast Europe 2018/2019*. Friedrich Ebert-Stiftung e. V.

Loader, B.D., Vromen, A. i Xenos, M.A. (2014). The networked young citizen: social media, political participation and civic engagement. *Information, Communication & Society*, 17(2), 143-150.

- Mannarini, T., Fedi, A. i Trippetti, S. (2010). Public involvement: How to encourage citizen participation. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 20(4), 262-274.
- Marien, S., Hooghe, M. i Quintelier, E. (2010). Inequalities in Non-institutionalised Forms of Political Participation: A Multi-level Analysis of 25 countries. *Political Studies*, 58(1), 187-213.
- McFarland, D.A. i Thomas, R.J. (2006). Bowling Young: How Youth Voluntary Associations Influence Adult Political Participation. *American Sociological Review*, 71(3), 401-25.
- O'Higgins, N. (2012). This time it's different? Youth labour markets during 'the Great Recession'. *Comparative Economic Studies*, 54(2), 395-412.
- Pfanzelt, H. i Spies, D.C. (2019). The Gender Gap in Youth Political Participation: Evidence from Germany. *Political Research Quarterly*, 72(1), 34-48.
- Quintelier, E. (2007). Differences in Political Participation between Young and Old People. *Contemporary Politics*, 13(2), 165-180.
- Shephard, M. i Patrikios, S. (2013). Making democracy work by early formal engagement? A comparative exploration of youth parliaments in the EU. *Parliamentary Affairs*, 66(4), 752-771.
- Sloam, J. (2012). Introduction: Youth, Citizenship and Politics. *Parliamentary Affairs*, 65(1), 4-12.
- Sloam, J. (2013). 'Voice and Equality': Young People's Politics in the European Union. *West European Politics*, 36(4), 836-858.
- Sloam, J. i Henn, M. (2019). *Youthquake 2017: The Rise of Young Cosmopolitans in Britain*. Springer Nature Switzerland AG.
- Soler-i-Martín, R. i Ferrer-Fons, M. (2015). Youth participation in context: the impact of youth transition regimes on political action strategies in Europe. *The Sociological Review*, 63(2), 92-117.
- Solt, F. (2008). Economic Inequality and Democratic Political Engagement. *American Journal of Political Science*, 52(1), 48-60.
- Tomić, I. (2018). What drives youth unemployment in Europe? Economic vs. non-economic determinants. *International Labour Review*, 157(3), 379-408.
- UNCRC (1990) "Convention on the Rights of the Child", 7 March 1990, E/CN.4/RES/1990/74 [online]. <https://www.refworld.org/docid/3b00f03d30.html>
- Valiente, O., Queralto, C.M. i de Otero, J.P.G. (2020). Educationalisation of youth unemployment through lifelong learning policies in Europe. *European Educational Research Journal*, 19(6), 525-543.
- van Deth, J. W. (2014). A conceptual map of political participation. *Acta Politica*, 49(3), 349-367.
- Vesnic-Alujevic, L. (2012). Political participation and web 2.0 in Europe: A case study of Facebook. *Public Relations Review*, 38(3), 466-470.
- Vromen, A. (2003). People try to put us down: participatory citizenship of 'Generation X'. *Australian journal of political science*, 38(1), 79-99.
- Weiss, J. (2020). What is Youth Political Participation? Literature Review on Youth Political Participation and Political Attitudes. *Frontiers in Political Science*, 2, a1.
- Žuliček, M., Bagarić, Ž. i Čerepinko, D. (2020). Inovativni oblici građanske participacije mladih. U I. Rosanda Žigo i sur. (ur.). *Zbornik radova s Međunarodne doktorske konferencije za doktorande poslijediplomskih sveučilišnih studija iz područja medija i komunikacije* (str. 303-326). Sveučilište Sjever.

Youth activation in Croatia: what is the role of financial constraints?

VALERIJA BOTRIĆ, PhD

The Institute of Economics, Zagreb

ABSTRACT

Previous research documented decline in traditional forms of youth activation in Croatia. In that context financial constraints potentially affecting youth participation are not explicitly analysed, but are incorporated within the youth socioeconomic status. This paper explores to what extent youth themselves perceive financial constraints as important obstacle for more active participation in the society. The results are based on focus groups and the field survey deployed during the spring 2021. The research is focused on factors related to financial constraints, such as the characteristics of the households and the characteristics of the living area, but also the characteristics of the young persons. The results confirm that financial constraints are predominately identified in relation to activities associated with increased expenditures, such as tourism, sports and music- related activities. The results contribute to the understanding why there is a decline in the youth activity in Croatian society.

Keywords: youth, activation, Croatia, financial constraints